

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ОДЕСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра «Фінансів»

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

за магістерською програмою професійного спрямування

«Податкова справа»

на тему: «Зовнішня заборгованість держави та її вплив на фінансову безпеку України»

Виконавець:

студент VI курсу

фінансово - економічного факультету

Кригін Данила Сергійович _____

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Волохова Ірина Семенівна _____

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблематика зовнішньої заборгованості є одною з найактуальніших тем сучасної України. Зовнішні кредити, які отримує уряд від інших держав або від міжнародних організацій, створені для погашення нестачі державних коштів у державі позичальника, які необхідні для виконання її функцій, для регулювання макро- і мікроекономічних процесів та для впливу на соціальну й грошово-кредитну політику. Потреба в додаткових фінансових ресурсів з'явилась через комплекс причин:

- Політичні причини: загострення політичної кризи в уряді, анексії Криму, тривалості військових дій на сході країни.
- Економічні причини: економічна рецесія через розрив міжнародних економічних зв'язків, руйнування інфраструктури, падіння курсу гривні на міжнародному ринку, необхідність підтримки фінансового сектору економіки та державних підприємств.

За період становлення нової влади після так званої Революції Гідності пройшло майже чотири роки та за цей час український уряд отримувал від міжнародних організацій велику кількість фінансової допомоги у вигляді кредитів від урядів інших країн та від міжнародних фінансових устав (як на приклад МВФ). Таке активне залучення кредитних фінансових ресурсів виправдовується впровадженням даних ресурсів для стабілізації та розвитку економіки, для стабілізації курсу гривні або для покриття попередніх кредитів. За даними НБУ на січень 2017 року зовнішній борг України становив 113,518 млрд. дол. США та становив 121,7% від обсягів ВВП України.

При всіх своїх перевагах, зовнішній борг лягає тягарем на країну, оскільки вона змушена віддавати товари й послуги в рахунок оплати відсотків і погашення боргу. Крім цього, нерідко іноземні країни або міжнародні організації надають кредити за умови внесення певних корективів у його економічну та соціальну політику держави, що означає втручання незалежності на міжнародній політичній арені.

Під час дослідження була переглянута законодавча база та зміни, що в ній відбуваються. Це Конституція України, Бюджетний кодекс України, закон Про основи національної безпеки України, наказ Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інші. Дана законодавча база була використана для правового обґрунтування поставленої проблеми.

Значний вклад у розробку теоретичного підґрунтя з проблематики зовнішньої заоргованості, зокрема відповідності категорій «зовнішній борг» внесли такі науковці, як: Смитиенко Б.М., Кириченко О.А., Кудрицький В.Д., Карлін М.І.

Крім того, Поповою А. було проведено аналіз світової динаміки зовнішнього державного боргу в країнах ЄС. Історичний аспект розвитку системи менеджменту державного боргу в країнах східної Європи розглядається в роботі Присяжнюка О.О.

У роботах Кравчука Н. Я., Губаря В., Каменської В.П., Макара О. П., Ільницька-Гикавчука Г. Я., Дулинчі І. С., Прутської О.О., Гарбаря Ж.В., Губанової Л.І. та Козака Ю.Г. домінує дослідження проблемати управління державним боргом, як зовнішнім так і внутрішнім. А також піднімаються питання перейняття зарубіжного досвіду в менеджменті госудаственного боргу. Використання відносного підходу для оцінки впливу зовнішнього боргу держави на її фінансову безпеку в цілому присутнє в роботах Лук'яненко Д.Г., Крупки М.Л., Мельник В.М., Лондар С. Л., а сучасного стану державного боргу в Україні, зокрема, в науковій праці Тимошенко О. В.

Зважаючи на значні наукові здобутки провідних вчених, слід зауважити, що низка питань стосовно управління державним зовнішнім боргом та його впливу на фінансову безпеку країни не набули достатнього поширення серед науковців, що зумовлює об'єктивну необхідність здійснення подальших досліджень в даному напрямку.

Об'єктом дослідження наукової роботи є вплив зовнішньої заборгованості держави на фінансову безпеку країни.

Предметом дослідження є фінансові кредитні ресурси, які були надані українській державі зовнішніми кредиторами.

Метою роботи є аналіз зовнішньої заборгованості, її вплив на фінансову безпеку країни та визначення основних напрямків удосконалення державного управління зовнішнім боргом України.

Для досягнення поставленої мети в дипломній роботі необхідним є вирішення наступних завдань:

- ідентифікувати понятійний апарат зовнішньої заборгованості держави;
- охарактеризувати та визначити вплив зовнішньої заборгованості на фінансову безпеку держави;
- визначити методичні підходи щодо оцінювання впливу зовнішньої заборгованості на фінансову безпеку держави;
- провести моніторинг та математичне оцінювання впливу зовнішньої заборгованості на фінансову безпеку держави;
- дослідити світовий досвід управління державним зовнішнім боргом та можливості його адаптації в українську практику;
- визначення стратегічних цілей вдосконалення менеджменту зовнішнього боргу в Україні для його ефективного використання у економіці України та для мінімізації негативних наслідків після його зростання.

Методи дослідження. Для досягнення мети дипломної роботи та вирішення поставлених задач використовувався системний підхід, що дав можливість провести комплексне дослідження процесів формування та управління зовнішнім державним боргом України. При дослідженні теоретичних засад формування та управління зовнішнім державним боргом України, зв'язку державного боргу з фінансовою безпекою країни та механізмів менеджменту зовнішньої заборгованості використовувались такі загальнонаукові методи пізнання, як: аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація, метод аналогії,

метод групувань, порівняння, статистичного аналізу. Для наочного зображення статистичного матеріалу, використано методи узагальнення та графічного зображення даних. Для розробки рекомендацій стосовно удосконалення управління державного боргу використано методи аналізу та синтезу, групування та порівняння. При прогнозуванні зовнішньої заборгованості держави використано економіко-математичні методи.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативні акти з питань оподаткування та зовнішньоекономічної діяльності, дисертаційні та монографічні дослідження, експертні висновки, періодична економічна література, статистичні звіти та інтернет ресурси.

Науковою новизною отриманих результатів є теоретичне обґрунтування та практичне вирішення сукупності завдань пов'язаних із формуванням та управлінням зовнішнім державним боргом України. Більш повно теоретичні та практичні здобутки магістерської роботи, що визначають її наукову новизну полягають у наступному:

- запропоновано узгодити внести в Бюджетний Кодекс України термін подання та відповідальність за несвоєчасне подання «Плану заходів з приведення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до встановлених вимог» при перевищенні державного боргу більш ніж 60% від рівня ВВП;
- запропоновано запровадити моніторинг і оперативний облік усіх видів фінансових зобов'язань держави, які потенційно можуть впливати на розмір державного боргу України, як внутрішнього так і зовнішнього, а також систему заходів, спрямованих на зменшення обсягу позикового фінансування ризикових форм;
- запропоновано методичний підхід щодо оцінювання формування та управління зовнішнього державного боргу в Україні та його впливу на фінансову безпеку країни, який базується на визначенні загального стану фінансової безпеки країни зі сторони впливу державного боргу та розрахунку й аналізу індикаторів фінансової безпеки, що дають змогу більш поглиблено

дослідити ефективність управління зовнішнього державного боргу в Україні та встановити проблеми його формування в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що представлені напрямки удосконалення можуть бути використані в роботі уряду при розробці нормативно-правових актів, у роботі науково-дослідних установ та навчальному процесі.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Загальний обсяг роботи становить 81 сторінок. Робота містить 16 таблиць та 4 рисунків, список використаних джерел містить 60 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі *«Теоретико – методологічні засади зовнішнього боргу держави»* розглянуто теоритичну сутність зовнішнього боргу та роль у структурі фінансової безпеки країни, нормативно – правове забезпечення формування та управління зовнішнім державним боргом в Україні та світові тенденції у борговій політиці провідних держав.

У другому розділі *«Аналіз стану зовнішнього боргу та фінансової безпеки України»* проаналізовано динаміку та струкутуру державного боргу, а також стан фінансової безпеки країни. Був спрогнозован розвиток зовнішньої державної заборгованності на 2017 рік.

У третьому розділі *«Шляхи вдосконалення та оптимізації управління зовнішнім боргом в Україні»* запропоновано шляхи вдосконалення менеджменту зовнішнього боргу в Україні на основі порівняння сьогодношнього українського менеджменту із світовою практикою.

ВИСНОВКИ

Магістерська, дипломна робота містить узагальнену теоретичну базу стосовно процесів формування та управління зовнішнього державного боргу в Україні та його впливу на фінансову безпеку країни.

Вирішення поставлених завдань є підставою для виділення й узагальнення основних результатів проведеного дослідження, що полягають у наступному:

1. В рамках проведення ідентифікації понятійного апарату формування та управління зовнішнього державного боргу в Україні виділено основні компоненти даної категорії: сутність понять «зовнішній державний борг» та «фінансова безпека країни», складові їх систем та систем, в яких вони состоять. Дослідження принципів управління державного боргу та принципів фінансової безпеки, як одних із складових системи, визначених у Бюджетному кодексі України та у середньострокової стратегії управління державним боргом на 2017-2019 роки.

2. Дослідження механізму формування та управління зовнішнього державного боргу в Україні. За даними Міністерства Фінансів України з 2014 по 2017 року простежується зростання обсягу державного бюджету понад 60%, але за три роки не було створено та оприлюднено «Плану заходів з приведення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до встановлених вимог», який є обов'язковим для написання. Єдині офіційні державні документи, які засвідчують турботу держави за даним питанням – це ухвалений наказ Кабінету Міністрів України № 142-р — редакція від 08.02.2017 «Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017—2020 роки». Це говорить про те, що держава не вирішує поставлені на неї обов'язки оперативно та вчасно.

3. Запропоновано методичний підхід щодо оцінювання формування та управління зовнішнього державного боргу в Україні та його впливу на фінансову безпеку країни, який базується на визначенні загального стану фінансової безпеки країни зі сторони впливу державного боргу та розрахунку й аналізі індикаторів фінансової безпеки, що дають змогу більш поглиблено дослідити ефективність управління зовнішнього державного боргу в Україні та встановити проблеми його формування в Україні. В цілому, методичний підхід заснований на шести взаємопов'язаних кроках, а саме: попередній аналіз стану зовнішньої заборгованості в Україні, встановлення індикаторів фінансової безпеки економіки

України, збір статистичних даних, розрахунків запропонованих індикаторів, їх оцінка та висновки.

4. У результаті проведення моніторингу формування та управління зовнішнього державного боргу в Україні та його впливу на фінансову безпеку країни було встановлено, що фінансова безпека країни в частині боргової безпеки стабільно погіршується в період з 2014 по 2016 роки. Так співвідношення зовнішнього боргу до ВВП становить $\frac{1}{2}$, на кожного українця в 2016 році припадає 1072,98 доларів США зовнішнього боргу, а відношення зовнішньої заборгованості до обсягу експорту становить 125,42%. Це в цілому є неприпустимою ситуацією, яка вимагає негайного втручання для її стабілізації.

5. В результаті моніторингу зовнішньої заборгованості держави було виявлено, що розмір зовнішнього боргу у долару США зріс незначно, тоді як у гривні борг виріс у чотири рази з 2013 по 2016 роки. Це було викликано значним занепадом економіки, збільшенням дефіциту бюджету, падінням курсу гривні, тощо. Таким чином, при падінні курсу гривні автоматично дорожчає сума зовнішнього боргу країни, так як сума в валютному еквіваленті не змінилося, але держава повинна витратити більше знеціненої внутрішньої валюти для погашення даної заборгованості.

6. В рамках дослідження світового досвіду оподаткування зовнішньоторговельної діяльності у роботі зроблено акцент на особливості формування та управління зовнішнього державного боргу в країнах ЄС, а також був зроблен акцент на пост-соціалістичні країни члени ЄС та їх досвід. Даний вибір був зумовлений інтеграційними процесами України до ЄС. Результати дослідження свідчать, що головними перешкодами при формуванні державної стратегії боргової політики в Україні є недосконале законодавче забезпечення щодо контролю витрат погашення і обслуговування боргу. Також Україні необхідно знизити залежність від міжнародних кредиторів шляхом зниження зовнішньої заборгованості.

7. На основі проведеного дослідження, з метою удосконалення діючої системи формування та управління зовнішнього державного боргу в Україні та його впливу на фінансову безпеку країни, запропоновано: забезпечення керованості боргових процесів в Україні слід дотримуватися економічно безпечного дефіциту бюджету та зобов'язань держави. З метою забезпечення стабільності державних фінансів України у середньостроковій перспективі та

запобігання різкому зростанню боргових зобов'язань Уряду в період економічного спаду необхідно запровадити моніторинг і оперативний облік усіх видів фінансових зобов'язань держави, які потенційно можуть впливати на розмір державного боргу України, як внутрішнього так і зовнішнього, а також систему заходів, спрямованих на зменшення обсягу позикового фінансування ризикових і потенційно небезпечних форм.

8. В результаті прогнозування було виявлено, що хоча причини взяття зовнішньої позики державою і підкріплені економічними факторами розвитку або рецесії, але причини видачі зовнішньої позики кредиторами підкріплені політичними рішеннями. Так, наприклад МВФ видає українській державі кредит траншами, але транш може бути відкладений через непроведення українською державою внутрішніх державних реформ, впровадження яких в свою чергу було однією з вимог для видачі позики. Тому прогнозування зовнішньої заборгованості не може бути максимально точним.

Таким чином, проведені дослідження дали змогу виявити низку проблемних моментів у формуванні та управлінні зовнішнього державного боргу в Україні, що можуть стати предметом подальших наукових дискусій та досліджень.